

De toespraak van de heer Meijerman

Burgemeester van de Gemeente Veendam tijdens de herbegravenis van ds. Anthony Winkler Prins

Familie Winkler Prins, genodigden, dames en heren

U zult in de toespraak van de heer Jan Winkler Prins de lange en boeiende levensgeschiedenis van Anthony Winkler Prins helder uiteengezet krijgen.

Mij is gevraagd iets te vertellen over de maatschappelijke betekenis van WP in de periode die hij in Veendam verbleef.

Ik beperk me daarbij tot die activiteiten die niet direct voortvloeiden uit zijn rol als doopsgezind predikant. Daar zal de heer van der Heide zo over spreken.

Anthony Winkler Prins is niet zo gemakkelijk te typeren: Hij was een uiterst intelligente man, die bijzonder hard werkte.

Hij had uitgesproken maatschappelijke opvattingen.

Hij werd getypeerd door zijn liefde voor taal; schrijftaal (in heel veel geschriften) maar ook zijn redenaarstalent: zijn woordkunst.

Winkler Prins was een uiterst een erudiete persoon.

Een liberaal in hart en nieren, een Doopsgezind predikant die bereid was eigen opvattingen te tonen.

De koets naar de hervormde kerk

foto: Wiepkje vd Heide

Een man die opkwam voor de ontwikkelingen van de Veenkoloniën. Vocht voor aansluiting van Veendam op de spoorlijn Groningen/Hoogezand. Die pleitte voor betere opleidingen en maatschappelijke ontwikkeling.

Ik zal op een aantal zaken iets dieper ingaan.

Winkler Prins kwam rond 1850 naar Veendam, dat was de tijd waarin de economie in de Veenkoloniën een krachtige was. Er werd nog verveend, en was een bloeiende landbouw een opkomende landbouwindustrie en waren belangrijke logistieke stromen ontstaan naar heel Europa. Een tijd waarin naast grote welvaart en een hoog opgeleide klasse, ook nog veel armoede en onderontwikkeling bestond.

Uiteraard kwam Winkler Prins allereerst als predikant, maar al gauw had hij allerlei maatschappelijke rollen. Hij publiceerde gedichten, schreef veel in kranten en almanakken, publiceerde over natuurkundige werken en zette zich vooral in voor verbetering van het onderwijs.

Goed onderwijs vond hij onontbeerlijk voor de ontwikkeling van het volk.

Goed onderwijs was naar zijn oordeel de basis voor toekomstige culturele en industriële bloei.

Er moest dus ook een schooltype komen dat voorzag in de behoefte van de handel en de industrie. Met het inroepen van de hulp van Thorbecke wist hij te bereiken dat er een jaarlijkse subsidie ter beschikking kwam van 5.000 gulden. Hij wist de Veendammer gemeenteraad van Veendam over te halen tot de oprichting van een HBS met vijfjarige cursus.

Zo werd op 3 september 1866 de eerste hogere burgerschool op het platteland geopend. Bij de opening bleek er een unieke constructie tot stand te zijn gebracht, niet alleen een HBS, maar wat we nu zouden noemen een scholengemeenschap, waar een Latijnse school bij hoorde, een voorbereidende school en een school voor jonge vrouwen.

Zoals gezegd, WP was een liberaal in hart en nieren: en dus tegenstander van schoolplicht.

Goede argumenten zouden iedere ouder kunnen overtuigen van de noodzaak om hun kinderen onderwijs te laten volgen.

In zijn Veendammer tijd schreef Winkler Prins de eerste uitgave van de encyclopaedie die zijn naam kreeg. Een haast

onvoorstelbare hoeveelheid werk, die aangeeft hoe breed zijn kennis was en hoe productief zijn dagen. Maar WP vond ook nog voldoende tijd om zich ook met andere zaken bezig te houden. Hoewel predikant, was hij zeer actief in de Vrijmetselaarsloge Het Noorderlicht. Ongetwijfeld vanwege zijn redenaarstalent, werd hij gevraagd bij de opening van de nieuwe tempel het zogenaamde bouwstuk voor te bereiden (dat was uniek, want hij was in die tijd nog slechts leerling en geen redenaar in de kring der Vrijmetselaars)

Het is boeiend om iets te citeren uit dat bouwstuk, dat uiteraard ondermeer gaat over het natuurverschijnsel noorderlicht:

***"Gedurende den langen, treurigen winternacht aan de polen der aarde, verheft er zich vaak een luisterrijk licht, dat de duisternis in een helderen nacht herschept.
Deze glans schittert als die der opgaande zon aan den nachtelijke hemel, en spiegelt zich als ene golvende vuurzee in met ijs bepantserde velden, zoodat de armzalige bewoner van het hoge noorden bij dat licht zijne werkzaamheden kan volbrengen.
Het vertoont zich aanvankelijk als een lichtbruin of violetkleurig nevelschijnsel aan den noordelijken horizon. Deze nevelsluier is zoo dun, dat de vonkeling der sterren er doorheen boort.
Maar weldra wordt hij donkerder en neemt de vorm aan van een kring die met een schitterend, eenigszins blauwachtigen zoom is voorzien".***

Zijn rede was zeer uitvoerig, breedspakig zouden we vandaag de dag zeggen en behoorlijk bombastisch. Toch vind ik dat dit citaat een hele aardige indicatie is voor de breedte van de kennis en vaardigheden van Winkler Prins: Dichterlijk, natuurkundig, filosofisch.

De genodigden naar de hervormde kerk

foto: Wiepkje vd Heide

Dat was Winkler Prins:

Geen man van het volk (hij had een hekel aan het slechte taalgebruik van gewone mensen), maar wèl een man die opkwam voor het volk. Dat is al aan de orde geweest bij zijn inspanningen voor het onderwijs, maar ook zijn inzet voor de verbetering van het openbaar vervoer mag niet onvermeld blijven: in 1889 richtte hij samen met andere notabelen de Eerste Groninger Tramway-Maatschappij op. De maatschappij onderhield later de langste paardentram van Europa. Uiteraard liet hij zijn inspanningen voor het openbaar vervoer, gepaard gaan met uitingen van zijn dichtkunst: Hij schreef enkele liederen: het Tramlid, het Werkmanslied, Weg met de omnibus en Toch een spoorlijn.

Als de overheid zich, naar het oordeel van Winkler Prins, niet hield aan de spelregels van Good Governance kon Winkler Prins bijzonder stevig uithalen. Dat was het geval toen de gezamenlijke overheden besloten tot verbreding en verdieping van het Oosterdiep en het Westerdiep.

Winkler Prins klom in de pen schreef maar liefst drie "***extra beschouwingen uit de Veenkoloniën over hergraving van de diepen te Veendam***", uitgegeven, ondanks adviezen van vrienden die hem tot voorzichtigheid maanden, in 1863 bij T. van Halteren in Wildervank.

Het is van dik hout zaagt men planken. Hij is van mening dat de werken onrechtmatig op particuliere eigendommen worden uitgevoerd en dat de communicatie over de uitvoering volstrekt onvoldoende is.

Een kort citaat:

***"Neen, op den eenen of anderen morgen ontwaakt de eigenaar van een aan het diep grenzend perceel uit den verkwikkende slaap door een dof rumoer van klotsende aardkluiten.
Hij ziet op en bemerkt, dat een ploeg poldergasten een strook gronds van zijne huisstede weggraaft en zijne boomen omhakt.***

Is Veendam in staat van beleg?

Wel neen, we leven in volle vrede, mits hij die lieden hun gang maar laat gaan. Zelfs naar zijne boomen mag hij de hand niet uitsteken, naar de bomen die hij zelf gekweekt heeft, want men zegt, dat in het bestek staat -maar dat moogen wij immers niet geloven?- dat die boomen voor den aannemer zijn.

Waarlijk, het verwonderde ons niet, van een achtenswaardige oud-gezagvoerder de verklaring te hooren, dat hij langer dan dertig jaar op Rusland had gevaren zonder zelfs daar, ooit zulk een voorbeeld gezien te hebben van wederregtelijke willekeur".

En in het derde pamflet staat:

"Op een dag komt een graver aan de deur.

Je zou denken in deze tijd van beschaafde mensen, om te waarschuwen maatregelen te gaan treffen als de graafwerkzaamheden gaan beginnen.

Nee, de graver vraagt om jenever voor zijn manschappen. Als hij weer terug komt, naar verwacht om de lege fles te brengen, maar nee, hij komt nog een halve fles vragen omdat er niet genoeg was, en het onrechtvaardig zou zijn als de een wat krijgt en de ander niet. En oh ja, de meid zou die dag werk gegeven kunnen worden door enige malen koffie voor hen te koken.

Dat alles heet dan vrijwillig, even vrijwillig als, volgens Victor Hugo, Napoleon III tot keizer van Frankrijk is gekozen".

Veendammer bestuurders uit de eenentwintigste eeuw die deze verontwaardigde tekst lezen over overheidshandelen in de 19de eeuw, hebben direct herkenning.

Die toon, die stijl: Winkler Prins hoort bij Veendam.

Ik ben blij dat Anthony Winkler Prins en Henriëtte Klijnsma vandaag terug zijn gekomen naar Veendam. En ik bedank iedereen die zich daar voor heeft ingezet van harte.